

De la observació a la col.laboració. Creant dinàmiques de recerca reflexives i creatives amb joves i adolescents

Marta Ricart i Masip

Universitat de Barcelona y “Associació ACNÉ de dinamització artística rural”

Resum: *Una recerca és un procés creatiu d'aprenentatge que implica prendre una actitud oberta i flexible. Conduir una investigació, demana la posada en pràctica de molts més aspectes que els que inicialment es preveuen en el seu disseny. El rol que pren l'investigador davant els diversos elements que entren en joc, és clau per a construir dinàmiques de comprensió i aproximació que poden anar des de la observació a la col.laboració. Amb la creació d'estratègies creatives i reflexives d'investigació amb joves i adolescents, els processos de recerca són un aprenentatge i una important eina per a interpretar i comprendre els diversos rols que entren en joc. Mitjançant l'ús de metodologies visuals, la recerca esdevé una eina emocionalment rica per comprendre, visibilitzar i reinventar imaginaris que sovint queden en la invisibilitat.*

Paraules Clau: *recerca reflexiva, metodologia col.laborativa, estratègies de visibilitat, dinàmiques creatives de recerca.*

1. Introducció: Llocs

El procés de desenvolupament d'una recerca no és sols una dinàmica de recollida d'informació, sinó un recorregut d'aprenentatge en el que entren en joc diferents elements: persones, relacions, situacions, etc. Sovint la investigació s'ha enfocat en la recopilació d'informació sobre un tema per part de l'investigador; però el paper que juga el recercador/a, el context de la recerca, les persones que intervenen i les relacions que s'estableixen son claus.

La manera de portar a terme una recerca, ve mediada per la forma que tenim de comprendre-la. De la mateixa manera el rol que desenvolupem com a recercadors, s'emmarca en aquest procés, essent la clau en la construcció de relacions que es produeixen a la pròpia investigació. El paper de recercador/a suposa la presa d'un posicionament. Tenint present que no existeix una mirada parcial i objectiva, el recercador/a construeix la seva investigació en base a un espai determinat, una forma de comprendre i relacionar-se que media en la construcció de sentit de tot el que va succeint en el marc de la investigació. Els discursos i relats a mà aporten significat a una reflexió i una pràctica.

El rol que desenvolupem com a investigadors és clau per al tipus d'investigació que acabem creant. En aquest sentit, les imatges que tenim a l'abast, els conceptes dels que partim són molt importants per a definir quin posicionament acabem prenent a la recerca i què és allò que anem a recercar. Però moltes vegades no es té en compte la multiplicitat d'aspectes que entren en joc en una investigació i que són claus per a construir processos dinàmics, flexibles, oberts i canvians que aportin eines no sols al recercador sinó a aquelles persones que hi col.laboren. La creació d'estratègies creatives i col.laboratives de recerca ens obre la porta a un tipus d'investigació dinàmica i flexible que es basa en les relacions i les interaccions que s'estableixen en el moment o moments de la recerca. Un camí obert a altres formes de comprendre una investigació on entren en joc diferents eines creatives i dinàmiques.

2. Iniciant el viatge

La meva experiència com a recercadora parteix de la curiositat per construir dinàmiques d'aprenentatge i aproximació amb els i les adolescents que contribueixin no sols a generar altres discursos i mirades sobre l'adolescència sinó també que esdevinguin una important eina d'empoderament (entenent per empoderament la capacitat per generar iniciatives des dels propis actors que portin a canviar aspectes de la seva vida i de l'entorn).

En un inici, tot i moure'm per una curiositat i una necessitat, iniciava el meu trajecte com a investigadora marcada per tota una tradició acadèmica que comprenia la investigació des de la distància, la pretesa objectivitat i el discurs "rigurós". Al principi aquest marc em posava en una situació complicada al no coincidir el que jo sentia amb el que des de determinats espais acadèmics presentaven que s'havia de fer.

D'aquesta manera, l'aventura com a recercadora s'inicia el dia que vaig decidir llançar-me al viatge de la recerca, un viatge que m'ha obligat a desplaçar-me simbòlicament per llocs diversos per tal d'aprendre des d'aquests, la diversitat de punts de vista implicats en una investigació i tot el que això comporta. En aquest viatge, com un equipatge, portava un munt d'imatges, concepcions, formes de comprendre que em determinaven una presa de contacte, l'establiment d'un rol determinat, una forma de relacionar-me, i sobretot una mirada concreta cap als i les adolescents. Amb tot això, el contingut de l'equipatge ha anat canviant. A mida que he anat avançant en el procés d'investigació, he anat alleugerint el pes del meu equipatge. La lleugeresa em permetia cada cop estar més atenta a les interaccions, per comprendre millor cada moment que estava vivint i desenvolupar estratègies en relació a tot el que m'anava trobant en el meu viatge. Es tractava de canviar l'ordre i anar construint la recerca a mida que anava coneixent nous paisatges, nous llenguatges i noves geografies. Aprenia a comprendre a través del moviment i de l'acció.

Però en un inici dubtava de si aquesta podia ser una bona dinàmica de recerca, ja que partia d'una barreja de sensacions: intuïció, il.lusió i emoció que també donaven lloc al dubte, la confusió i l'autoreflexió. Més endavant he anat comprenent que aquesta dinàmica era la que majoritàriament em connectava amb els i les adolescents, ja que tots

ens sentíem immersos en processos de canvi i on molt sovint les emocions no tenien possibilitat de fer-se visibles.

3. Un joc de miralls

Si començava a comprendre la recerca com una estratègia dinàmica i canviant d'intercanvi creatiu se m'obria la porta a la creació de metodologies que apropaven la recerca als processos creatius comunitaris. D'aquesta manera la investigació acabava esdevenint una eina de comprensió però també un procés d'aprenentatge que es construïa conjuntament i on les diverses persones implicades sentien que formaven part de dinàmiques d'intercanvi.

En tot aquest procés, com un calidoscopi que anava girant, el moviment que implicava en tot moment comportava no sols una modificació de la forma general de comprendre una investigació sinó una trajectòria d'aprenentatge a través del canvi que es movia en diferents nivells:

- a. Un primer nivell a veure amb **el rol** que adoptava com a investigadora. Un rol que va anar canviant al llarg de tot el procés de recerca cap a una manera de fer flexible i oberta basada en la col.laboració. En un inici però la observació i la distància em semblaven estratègies útils i necessàries per contrastar els vincles emocionals que poc a poc anava establint amb els nois i noies amb els que col.laborava a la recerca. Em semblava que l'emoció i l'empatia tenyien la recerca de la pretesa objectivitat i representativitat que en un inici em proposava. M'havia de creure com a recercadora i el rol distant m'oferia la possibilitat d'adoptar de tant en tant un distanciament amb el que comprendre on estava i on estaven els col.laboradors. Més endavant vaig anar comprènent que l'emoció i els vincles emocionals que s'estableixen a la recerca, permeten la creació de processos compartits basats en la confiança i en l'aprenentatge mutu. Aquests obrien la porta a noves formes de fer recerca més creatives basades en la producció compartida.
- b. Un segon nivell a veure amb **el focus** de la recerca. Un enfocament inicialment basat en la necessitat de comprendre els i les adolescents i que mica en mica es va anar ampliant per comprendre els diferents elements que entraven a formar part de la investigació i que tenien a veure amb el propi procés i les relacions que s'hi establien. Així els i les adolescents van passar de ser el focus principals de la recerca a ser aquells col.laboradors i col.laboradores amb els que construïem conjuntament una mirada.
 - a. Un tercer nivell a veure amb **les eines** que emprava a la recerca. Mica en mica, la seguretat que anava prenent per adoptar un rol de recercadora més a veure com jo em sentia i com em relacionava amb els i les adolescents, em va portar a reinventar noves formes i dinàmiques de recerca basades en la imatge i que passaven per estratègies d'entrevista amb imatge (*photo-eliciting*, *video*

dialogue, photo voice) fins a la creació de produccions audiovisuals compartides. En aquest moment s'obria una porta cap a la reinvençió de noves formes de fer recerca on els i les joves i adolescents se sentissin implicats en un projecte compartit on expressar per diferents mitjans les seves mirades alhora que contribueixi a l'aprenentatge d'estratègies de reflexió per comprendre la seva mirada en un context més global.

4. La importància de les relacions. De la observació a la col.laboració

Ens trobem amb que des de determinats sectors de la nostra societat hi ha un creixent interès en conèixer qui son els i les joves i com son aquests. Sovint, llegim estadístiques, notícies que engloben l'adolescència i la joventut en dades parcials. Però sense posar en qüestió la validesa d'aquest tipus de discursos, seria interessant donar la volta i començar a construir relats des de les pròpies persones; o sigui, crear processos on els propis joves i adolescents representin i facin pública la seva mirada sobre ells mateixos. Davant un context en el que sovint es veu acotada la veu i la representació dels joves i adolescents en determinats espais, es fa necessari construir noves formes d'interpretació i visibilitat que parteixin d'ells i elles i que difonguin la pluralitat i la qualitat de les diverses mirades joves en relació al seu context. Una manera de fomentar la pluralitat de la mirada en els i les joves i adolescents és mitjançant les autorepresentacions. La creació d'imaginariis que parteixin d'ells mateixos i que aportin eines per comprendre l'adolescència des del seu punt de vista. Tot i viure immersos en un context canviant de múltiples canals de comunicació, les representacions dels i les joves i adolescents acaben sent molt limitades. I és que les relacions de poder a la nostra societat es fan clarament visibles quan parlem de la visibilitat que prenen determinats col.lectius socials.

La creació de dinàmiques col.laboratives de recerca amb els i les joves i adolescents permet construir conjuntament un espai de reflexió i creació on comprendre el joc de mirades en el nostre context. Quan parlo de crear processos col.laboratius de recerca em refereixo a la necessitat de construir estratègies processuals d'investigació que impliquin els nois i noies en actes creatius d'interpretació i comunicació d'ells mateixos i l'entorn. Estratègies que portin a comprendre la complexitat del nostre món i la necessitat de construir formes alternatives basades en la il.lusió, la creativitat i la capacitat de canvi.

La creació d'estratègies col.laboratives de recerca amb joves i adolescents contribueix a trencar aquest procés de control i dominació per a crear processos de visibilitat basats en la producció i en la reflexió compartida i on la presentació de la veu dels nois i noies

contribueixi a construir processos emocionalment forts amb els que potenciar la veu des d'un determinat punt de vista. La necessitat de posar èmfasi en tots aquests aspectes, ens porta a l'interès per construir processos d'investigació creatius, flexibles, dinàmics i creatius. Processos en els que les persones que s'impliquen també formin part d'un procés d'aprenentatge compartit i on l'emoció i la creació no restin al marge. Els processos col.laboratius emocionalment rics, ajuden a la construcció de dinàmiques que parteixen de la il.lusió; unes dinàmiques útils per portar a replantejar models de recerca basats en la possibilitat i la imaginació i que en últims termes portin a reinventar-se un mateix i reinventar l'entorn.

Les possibilitats

Davant d'aquesta necessitat, la imatge i les tecnologies de la imatge tenen un paper clau. Els i les joves i adolescents es mouen en un entramat d'imatges d'ells mateixos i de l'entorn que els ajuda a configurar-se constantment identitats i formes de comprendre i comunicar-se. La imatge per els i les joves i adolescents és una forma de comunicació però també un acte de presència.

Si fem ús de les seves pròpies eines, (sense la voluntat de legimitar o no el seu ús actual), sorgeixen una gran varietat de processos possibles de creació i reflexió que ens porten més enllà del seu ús quotidià per a construir imaginaris nous i altres formes de comprendre. El vídeo, la fotografia digital, la il.lustració, internet, etc. permeten crear relats fent ús diferents tècniques, mitjans i eines. És tasca del recercador però fomentar altres usos i comprensions d'aquests mitjans per a crear formes alternatives d'autorepresentar i comprendre l'adolescència. Però tot això es fa possible a través d'una proposta compartida que aportí vivències i emocions i contribueixi a la construcció de discursos alternatius amb els que comprendre i comprendre's.

Conclusió

El procés de recerca el podem comprendre com un procés d'intercanvi en el que se succeeixen molts elements importants. Si fem un gir als processos tradicionals de recerca i passem de comprendre un objecte d'estudi (en aquest cas els i les joves i adolescents) per passar a comprendre les dinàmiques d'un procés compartit, podem crear processos d'investigació col.laboratius que aportin discursos alternatius i alhora fomentin la creació de relats des dels propis joves. D'aquesta manera la recercadora posa a l'abast una sèrie d'estratègies i metodologies per construir i crear conjuntament discursos i relats que aportin una diversitat de mirades i que sobretot contribueixin a trencar el marc de relacions que sovint es troben els i les adolescents.

Les tecnologies de la imatge i les estratègies col.laboratives d'investigació visual ofereixen els recursos necessaris per a la creació de relats compartits que parteixen de la il.lusió, la imaginació i la creativitat. Sols cal la capacitat per reinventar i imaginar; voler anar més enllà del que tenim a l'abast per descobrir les pròpies parets i l'entorn on estem immersos i d'aquesta manera contribuir a crear nous significats.

Referències bibliogràfiques

CLIFFORD, J. (1996). *El surgimiento de la antropología posmoderna*. Ed. Gedisa. Barcelona.

DE LANGE, N; MITCHELL, C; STUART, J (Eds.) (2007). *Putting people in the picture. Visual methodologies for social change*. Sense Publishers. Rotterdam.

GRAY, A, (1995). *I want to tell you a story. The narratives of video playtime*. A: SKEGGS, B. *Feminist cultural theory*. NY: Manchester University Press.

LASITER, L. (2005). *The Chicago guide to collaborative ethnography*. University of Chicago Press. London

VILLASANTE, T. R. (2006). *Desbordes creativos. Estilos y estrategias para la transformación social*. Ed. Catarata. Madrid.

WILLIS, P. (2000). *The ethnographic imagination*. Ed. Polity Press. Cambridge